

BUTLLETÍ

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLUB ALPÍ CATALÀ
CLUB D'ESQUÍ DE CATALUNYA

SUMARI: *Una estada a Davos*, per JOAN CIVIL. — *Pedret*, per J. GUDIOL. — *Ricarda i*

Quixila, per FRANCESC CAULA. — *Refranyes geogràfics*, per JOAN AMADES. — *Bibliografia*.

UNA ESTADA A DAVOS

UN cop més a provar fortuna i a veure si enguany hem estat o no encertats a escollir el període que destinem a practicar un xic l'esquí. Aquesta vegada ens hem decidit pels primers dies de febrer del 1934 i per regió la de Davos, a Suïssa.

Per això, sortirem de Barcelona dos amics (1) la tarda del diumenge 28 de gener, per fer el conegut viatge cap a Ginebra, on arribarem el dia següent, dilluns. Per mor de complir unes diligències, no poguérem sortir de Ginebra fins a les 14 hores, 27 minuts, la qual cosa impossibilita que arribéssim el mateix dia en hora hàbil, a Davos. No cal, però, amoïnar-s'hi, i així ho fem, resolent dormir a Zuric, tot fent escala a Berna.

El dimarts, 30 de gener, sortim de Zuric i al migdia ja estem a l'hotel Derby, de Davos-Dorf, on residirem durant la nostra estada. Aprofitem la tarda per anar a practicar l'esquí, i en fer-se fosc, a passejar per la població de Davos-Platz i fer-ne la primera coneixença; observem que el termòmetre està a nou graus sota zero; això va bé.

Tothom que practica l'esquí ha sentit parlar de la cèlebre baixada de Parsenn i així no cal dir que entrava en el nostre programa de fer-la, però com que estàvem mancats d'entrenament, havíem fet el propòsit de no practicar-la fins els últims dies de la nostra estada a Davos; ara, però, el temps està bé i seria una veritable llàstima si més tard s'espatllava i no podiem realitzar-la en les bones condicions actuals. Cal, doncs, aprofitar l'ocasió i és així com decidim fer-la demà mateix, però amb el pla format, donat el nostre desentrenament, de fer-la amb calma; encarregarem les vitualles per a emportar-nos-les, i acabarem la diada amb un punt de dubte sobre l'encert de la decisió presa.

El dimecres, 31 de gener al matí, prenem el funicular que de Da-

(1) En F. Pujol i el signant.

vos-Dorf, s'enfila en dues tramades, fins al Weissfluhjoch; el pendent és fort i pensem que si calia baixar pel mateix vessant, seria millor de tornar a prendre el funicular. Afortunadament, el descens es verifica pel vessant oposat de la muntanya, o sigui el vessant encarat al nord. Arribats al coll del Weissfluh i abans de posar-nos els esquís, contemplem el panorama que es domina des de la plataforma de l'estació superior del funicular. Contràriament als nostres pronòstics de la vigília, mentre hem pujat, nevava, però ara està relativament clar i podem fer-nos càrrec des d'aquell punt elevat de la topografia d'un bon tros del país. Ens fa il·lusió la qualitat que suposem a la neu, puix que el termòmetre, en aquells moments, marca catorze graus sota zero.

Deixant de banda l'ascensió al Weissfluh (2.846 m.) proper i que no entrà en el nostre pla, per a començar el descens, hi ha dos camins. Un per a les "feres": és una davallada vertiginosa, que em fa recordar la de la Isola Persa del Morteratsch i agafar ganes de tornar cap al funicular; l'altre, seguit per la majoria d'esquiadors, que surt planerament de la plataforma de l'estació, revolta un petit turó i dolçament va a parar allà on el primer també aconduïx. No cal dir que, donades les nostres condicions, fou aquest últim el que seguirem. Comencem la nostra davallada sortint de l'estació superior del funicular als 2.661 m. El nostre propòsit és anar a Küblis, als 819 m. que representa un desnivell de 1.842 m. i uns 13 quilòmetres de recorregut sense cap pujada. El recorregut és magnífic i digne de la fama que té conquerida i avui amb l'estat en què trobem la neu, no té res de difícil: a més, els rastres dels que han passat ens seran bona guia, puix que per una banda no coneixem el camí i per l'altra a estones la visualitat serà poca, degut a la nevada que recomença i que a diferents represes ja no ens deixarà gairebé mai.

Quan sortim del camí estret i fressat, ens trobem amb un gruix de neu tova excessiva, la qual amb la seva molt major resistència que oposa al nostre avançament, fa que algun cop desapareguem quasi totalment dins de la catifa blanca.

A mesura que anem descendant, ens podem fer càrrec de com els suïssos tenen organitzada aquesta davallada clàssica, puix a més dels pals indicadors de les diferents rutes o circuits que es poden seguir, hi ha també lloc de socors, cada un dels quals posseeix una luja canadenca, plantada en permanència, al costat d'un pal, a fi de poder transportar, pendent avall, el lesionat o l'excessivament cansat que ho necessita.

A còpia de baixar anem acabant ja la regió on la neu domina sobirana, i entrem a la regió arbrada, la qual presenta, sota la nevada que a estones va caient, un aspecte superb, valorat encara més pels pocs rastres que hi ha marcats, car, degut al temps, la concurrència és poca. Com ja hi he observat en altres viatges, sembla que a Suïssa la gent tingui temps de sobres per a esperar a fer les excursions quan totes les condicions siguin bones.

La nostra manca d'entrenament, l'aspecte superb de la muntanya i dels boscos, i el desig de contemplar tanta meravella, ens fa aturar sovint i àdhuc deixar el camí fressat i anar a buscar-ne d'altres nous on els nostres esquís van deixant el seu rastre damunt la neu immaculada.

Gairebé a les dues terceres parts del descens, hi ha la cabana de l'Schwendí, amb categoria de restaurant, on la majoria d'esquiadors es queden a dinar o a prendre el te. Nosaltres, fins aquell moment, ignorants de la seva existència, i sobretot no coneixent la resta de la davallada a fer, preferim continuar i provar de recuperar una mica el temps que hem anat perdent fins ara.

Quan s'acaben els boscos i comença la regió dels pasturatges, la condició de la neu canvia molt. En aquesta part la nevada ha estat petita i no ha recobert gaire la neu glaçada i això origina un final d'esquiada no tan agradable com ho ha vingut essent fins ara. En aquesta regió es troba el poblet de Conters, on alguns pagesos eixerits s'han creat la indústria de baixar els esquiadors que "ja en tenen prou", fins a l'estació de Küblis, en els trineus que fan servir per a transportar la llenya o el fenc. El pagès, un cop ha descarregat la seva preciosa càrrega a l'estació de Küblis, torna cap a Conters, amb el trineu a coll delitós d'ésser a temps de trobar encara un altre esquiador, que, a manca d'un Rolls, s'accontenti amb un dur seient, o sigui una fusta travessera al trineu; és clar que llavors té també la satisfacció de no portar els esquís ni als peus ni al coll; i alguns cops això és molt.

Nosaltres, com si fóssim dels bons, continuem avall, i en haver guanyat ja els 1.842 m. de desnivell que anem engolint fa estona a petites dosis, travessem el riu Lanquart i per un camí pla al llarg del riu, arribem a l'estació de Küblis, on esperem el tren que ens portarà un altre cop a Davos-Dorf, car en el nostre descens hem anat a trobar Küblis, el ferrocarril de Chur a Davos. El tren Rètic, ara caldrà que guanyi els 741 m. d'altitud, ja que Davos Dorf es troba més alt que Küblis.

Durant el nostre descens, han passat pel nostre costat alguns dels corredors que s'entrenen per la propera cursa per a la copa Parsenn (Parsenn Derby), que es celebra cada any. Es una cursa de baixada. Els hem vistos com en els llocs de més pendent encara es van donant enèrgicament impuls amb els bastons; als llocs ondulats, hom veu com el cos del corredor segueix una trajectòria gairebé uniforme, mentre que les cames, en el seu constant arronçament i allargament per adaptar-se a la configuració del terreny, donen la sensació que en lloc de suportar el cos només hi estan suspeses i que els seus moviments són únicament per arribar a tocar dolçament la neu.

El nostre horari? Completament de "Sr. Esteve"; hem sortit de l'estació del funicular a les 10 h., 50 m., i fins a les 15 h. no arribem a Küblis, total 4 h., 10 m., inclòs el dinar. Això sí, "hem vist" el que és el descens de Parsenn, puix que ens ha llegut de fer-ho detinguda-

ment. Al final direm el temps fet pel guanyador de la cursa que tindrà lloc dins d'unes dues setmanes. No el diem ara, perquè així no ens perjudicarà tant.

El dijous, 1 de febrer, bastant cruixits de l'excursió de la vigília, dediquem el matí a fer una esqujada per la vall de Dichsma, a l'objecte de desentumir els músculs. El recorregut no té res de particular, puix que es tracta d'una espècie de camí veïnal, el qual a l'hivern queda recobert per la neu. De no haver estat tan modest el nostre objecte, diria que havíem perdut el matí. A la tarda anem a Davos-Platz i prenem el funicular de Schatzalp, davallant per un camí magnífic de bosc. Després anem a veure el trampolí de salts, i de retorn cap a Davos-Dorf, en baixar per un marge sobtat sobre de la neu que recobreix un clap de glaç trenco l'esquí un xic darrera de la fixació. Puc dir que sempre he estat de sort en les ruptures d'esquí, i per a no desmentir-ho també avui, puix no gaire lluny, trobo una botiga on trio uns esquis i hi deixo els vells perquè els treguin les fixacions, les quals demà estaran ja muntades sobre els nous. No és igual trencar-se ací, o al mig del Parsenn, sobretot tenint en compte pel lloc on s'ha trencat, que faria ben difícil una reparació provisional.

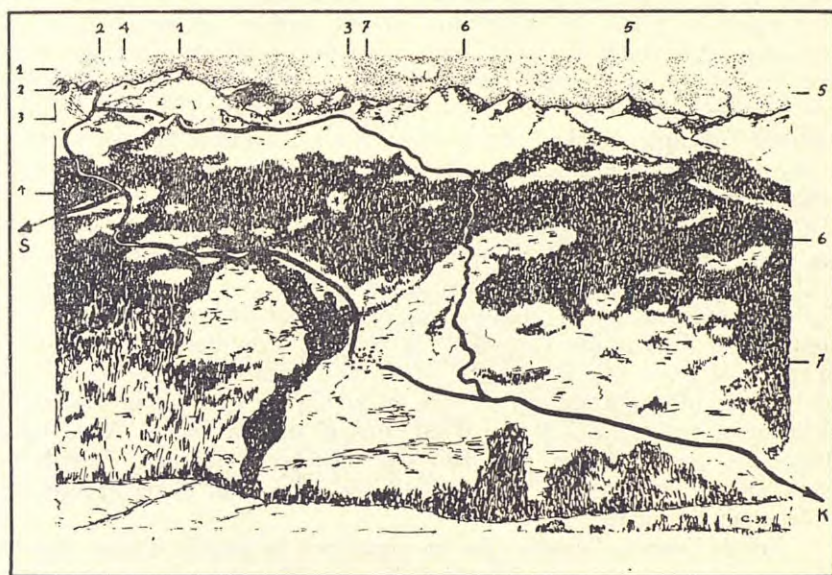
El divendres, 2 de febrer, al matí dispojo ja dels esquis nous, i amb el funicular de la Schatzalp primer i amb els esquis als peus després, anem pujant, fins que al migdia emprenem el retorn, tot lluitant amb la qualitat de la cera que el botiguer ha posat en els esquis; després baixem pel bosc i per les pistes de luges, cap a l'hotel.

Aquest matí hem vist dues màquines d'un tipus nou, almenys per a mi, per a anar per la neu; una espècie de bicicleta a la qual s'han substituït les rodes per dos esquis curts; tenen manillar per a dirigir, fre de rella que actua sobre la neu; seient, etc. Ens diuen els posseïdors que aquest estri vol neu un xic dura, cosa natural si es té en compte la poca superfície sustentadora dels esquis de la màquina, però que sobre d'una pista, de luges especialment, no presenta cap dificultat. Els veiem efectivament com desapareixen per la llarga pista de luges, que segueix per dintre del bosc.

A la tarda anem a "fer pista"; a les 18 h., la temperatura continua molt bé (-13°).

El dissabte, dia 3, prenem un abonament per a l'escola d'esquis, on una multitud de deixebles a bitllet per hora, reben lliçons i fan pràctiques sota la direcció d'un grup de professors a les ordres de Christian Jost. L'ensenyament està dividit en tres classes, A, B, i C, que representen, en el mateix ordre, l'estat d'avançament dels deixebles. Hi ha encara una altra classe, D, que és la d'excursions amb esquis. Un professor ens prova, i, crec que amb molta condescendència, ens posen al grup B, en el qual caldrà practicar de moment els exercicis de frenatge. Aquestes lliçons ens prendran gran part de les hores que no destinarem a sortir pel nostre compte cap a altres objectius. Ens fan aplicar molt amb l'*stemmbogen* i amb l'*stemmachristiania*.

El professor verifica, a petita velocitat, l'exercici que cal fer i en desglossa tan bé els seus temps, que dóna la il·lusió que es veu una pellícula alentida. Després cada deixeble, per ordre correlatiu de posició, caldrà que faci o intenti fer el mateix, sota de la mirada exigent del professor, el qual en veu alta li anirà dient les posicions que cal adoptar, i els defectes en què incorre. Ja sentim com ens diu, *souplesse; bas, haut; poids sur le gauche*, etc., però tot i la nostra voluntat no

1. Weissfluh.
2. Weissfluhjoch.
3. Grünsee.

4. Schwendi
5. Mattlishorn.
6. Planta-Gorg.

7. Poble de Conters.
S. Direcció Serneus.
K. Direcció Küblis.

arribem a fer el que fa un moment ens ha semblat fàcil de realitzar. Es a còpia d'insistir que insensiblement un hom nota que va millorant.

El dimecres, dia 4, "fem pista" al matí, i a la tarda anem a Strela Pass. Es el coll que comunica el vessant de Davos amb la vall de Langwies. Per anar-hi hem pres el funicular de Schatzalp, i després, amunt sempre fins a Strela. Des d'allí veiem la posta del sol, i ràpidament emprenem la davallada, primer per la muntanya sense un arbre i després per dintre del bosc, seguint la pista que ens mena cap a Davos-Dorf, on arribem ja fosc. M'han quedat ganes de tornar a Strela, però al matí i possiblement acompanyat d'un guia, i també de continuar la travessia cap a Langwies, o millor cap a Arosa, però això no ha passat de projecte.

El dimarts, dia 6, un grup d'esquiadores i d'esquiadors de l'hotel, emprenen la davallada del Parsenn. El primer tros està ja ben diferent de quan hi anàrem fa uns dies. Per no haver nevat més i haver-hi

passat en canvi una infinitat d'esquís, fa que hi hagi una ampla banda "planxada" i també algun que altre forat de dimensions proporcionals a la tombarella que la velocitat ha fet fer a l'esquiador que momentàniament ha perdut el seu equilibri. Anem seguint aquest camí fins que ens desviem cap a l'esquerra i comencem a marcar via nova, la qual anem prosseguint fins a trobar un torrent. Com que davant tenim en perspectiva una pujada llarga, ens descalcem els esquís per posar les pells de foca, i privats de la superfície de sustentació dels esquís, mentre posem les pells, ens ensorrem molt més amunt del genoll. Un cop equipats, emprenem la pujada, que es va fent contínua i regular, fins que ens mena en un turó destacat entre la blancor, el nom del qual no encerto ara a recordar. Tretes les pells de foca, i després d'anar salvant l'abrupte desnivell del vessant que ara seguim, entrem en terreny franc i comença una davallada meravellosa, entretinguda un moment per reparar amb les brides que porto l'esquí que un company ha trencat en fer un "plongeon", després del qual sols sobresortien de la neu verge els extrems posteriors del dos esquís, enfocats en direcció al cel, i una mica de motxilla. Anem seguint en direcció a Grünsee, i dinem redossats a les parets d'una cabana, mentre uns vasos es van omplint de l'aigua que degota de la teulada. Continuem després fins a trobar la regió dels boscos, i a partir de Planta-Gorg, trobem la neu dels prats més glaçada encara que en el dia en què férem l'estrena. Finalment arribem a Küblis i d'allí, amb el tren, a Davos. Avui, més entrenats que el primer dia, hem tret més bon rendiment i arribem molt més descansats que dies passats, tot i que avui el recorregut ha estat molt més llarg.

Ara és l'escola d'esquís, que ha organitzat la sortida d'avui, dijous dia 8, amb part dels seus deixebles. Fins a Schwendi, el recorregut és el mateix que el nostre del primer dia; allí dinem i després seguim a la dreta i a través de boscos i prats nevats, anem a Serneus, que és dues estacions després de Küblis, en direcció a Davos. L'últim tros és més complicat que el dels darrers dies, però l'entrenament que forçosament es va adquirint, i algun coneixement tret de les lliçons de l'escola, fa que trobi un veritable plaer en aquest últim tros, especialment quan em cal lliscar transversalment en posició christiania, sobre pendents forts i de poca amplada, evitant així les evolucions difícils en llocs encaixats.

L'excursió es realitza en la forma següent: El grup de deixebles, naturalment de condicions distintes, portaven com a cap el Director Jost i com a ajudant, un altre professor. Reunits els professors i els deixebles, sortia el Director, costes avall, fins que a una regular distància (més d'un o dos quilòmetres si el terreny ho permetia), i des d'on pogués veure tot el recorregut que calia que fessin els deixebles, s'aturava; el deixeble anava seguint el Director a iniciativa pròpia i a la velocitat que volia o que li permetia la seva capacitat; el professor ajudant continuava sense moure's del punt de sortida fins que tots

els deixebles s'havien reunit amb el Director; en aquell moment, fent demostració d'una seguretat absoluta i d'una passió per la velocitat, es llançava a tot vent, cap al grup, amb el qual es reunia pocs instants després. Immediatament recomençava l'operació per a una altra etapa. El mètode té l'avantatge de tenir a tots els deixebles sota l'observació directa dels professors, i especialment de poder ajudar ràpidament a qui calgui, per part del professor ajudant que tanca la ruta.

El dissabte, dia 10, hem donat per acabada la nostra estada a Davos, i sortim per realitzar la visita turística d'uns llocs suïssos que ens interessin. Això fa que demà no podrem veure la cursa "Derby Parsenn", a la qual ja ens hem referit abans. A Biel compro uns diaris per a veure'n el resultat, i en el "Journal du Jura" trobo que el millor temps de la diada l'ha realitzat David Zog, d'Arosa, amb el temps de 16 m., 33 s.

Hem fet una altra estada de Sr. Esteve, per les muntanyes suïsses, buscant de satisfer les ganes d'esquiar, i a ésser possible amb bona neu i amb un màxim de comoditats compatibles amb el nostre tarannà i condicions que no tenen res de "fera". Com cada vegada quan ens n'allunyàvem, de moment ens semblava que estàvem saturats de neu i que podríem passar molt de temps sense desitjar-ne. Però, contràriament, així que anem baixant de les altituds i anem entrant en terra plana, un pessigolleig pels músculs ja més entrenats, ens denuncia que reclamen el seu exercici dels dies passats. Mentrestant els ulls s'han de satisfer solament amb el record de les superbes visions que fa poc han recollit a la muntanya engalanada amb el seu blanc mantell hivernenc.

JOAN CIVIL

P E D R E T

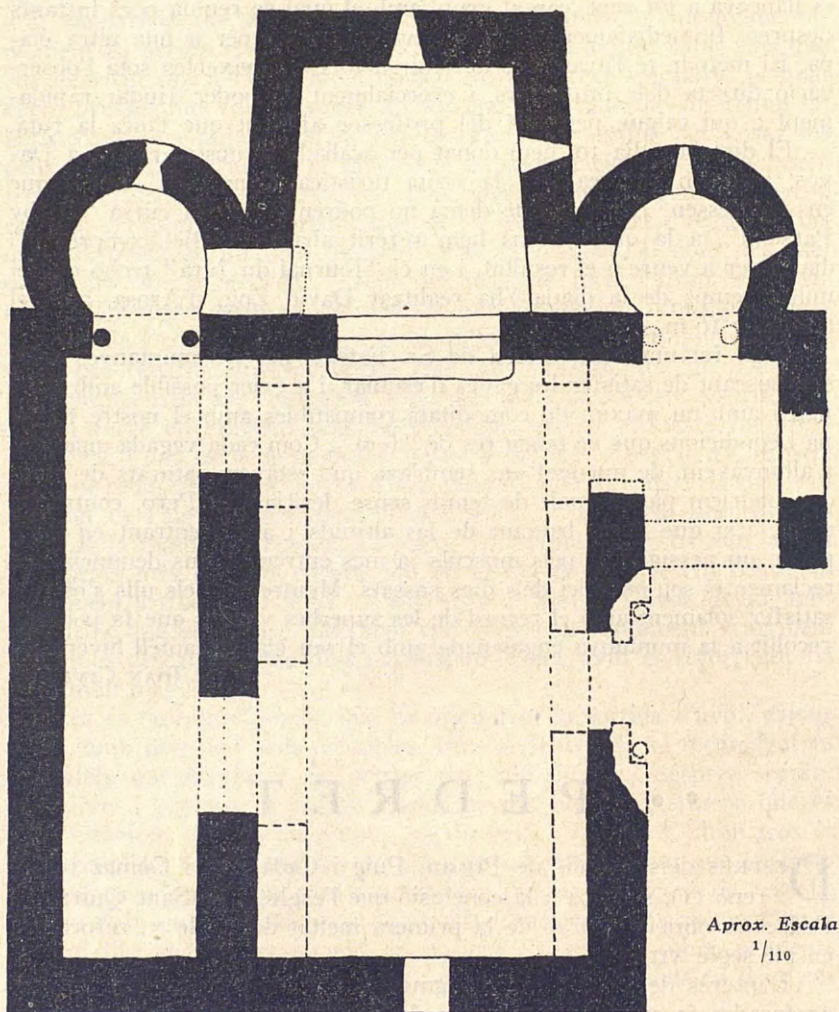
DESPRÉS dels treballs de Pijoan, Puig i Cadafalch i Gómez i Moreno (1), s'arribà a la conclusió que l'església de Sant Quirze de Pedret és obra mossàrab de la primera meitat del segle x, reformada en ple segle xii.

L'interès de Pedret venia augmentat per les pintures murals que, arrencades fa anys, avui són una de les obres cabdals de la sèrie del Museu d'Art de Catalunya.

La campanya de Salvament del Patrimoni Artístic de Catalunya, empresa per la Secció de Monuments de la Generalitat, ens portà a visitar aquesta vella construcció, situada a una hora de Berga. La visita fou premiada amb el descobriment de pintures murals que aparegueren a les primeres cates fetes a l'arrebossat de l'ab-

(1) J. Pijoan: *Les Pintures Murals Catalanes*.—J. Puig i Cadafalch: *L'Arquitectura Romànica a Catalunya*.—M. Gómez Moreno: *Iglesias Mozàrabes*.

sis central. Els treballs de llur arrencament, ens han donat l'oportunitat de fer una sèrie d'observacions que, si bé no modifiquen l'es-

Planta de l'Església de Pedret amb la indicació de les diverses superposicions

quema general de la reconstrucció històrica resultant dels treballs dels esmentats arqueòlegs, vénen a completar alguns detalls i a precisar molts punts dubtosos (1).

Les pintures conegudes abans de la descoberta que motiven aquest article, foren arrencades dels dos absis laterals. Les que decoraven

(1) Els treballs d'arrencament i transport de les pintures de Pedret han estat portats a terme per A. Llopart, J. Navarro, R. Gudiol i S. Boixader.

L'ESGLÉSIA DE PEDRET I EL SEU PAISATGE

Cls. A. D. A. C.

FAÇANA DE PONENT AMB EL PORTAL AFEGIT A MITJANS DEL SEGLE XII

ESGLÉSIA DE PEDRET. EL PORTAL DEL SEGLE XII

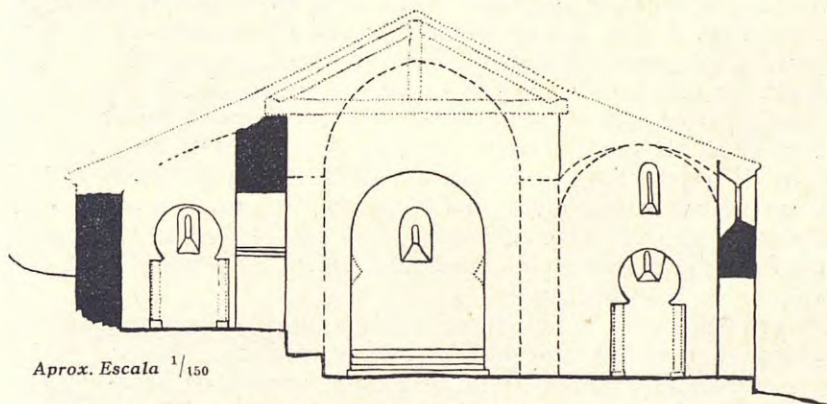

Cls. A. D. A. C.

UNA VISTA DE L'INTERIOR DE L'ESGLÉSIA DE PEDRET

l'absis del costat dret representen el banquet de les verges prudents, el grup de les verges folles, la personificació de l'església, el bust de Maria i el Nen i Sant Gregori; les de l'altre absidiol deixen entreveure, malgrat el seu mal estat de conservació, l'escena del Pentecostès (no el darrer sopar ni les bodes de Canaà, com s'ha vingut interpretant fins ara).

L'estil i els temes iconogràfics de tals pintures havien suscitat opinions diverses, respecte la seva datació. La majoria s'inclinava a

Secció de l'Església de Pedret amb la indicació de l'encavallada hipotètica i amb la projecció dels afegits posteriors.

considerar-les poc posteriorment a l'obra primitiva de l'edifici; d'altres, fetes com a complement de la reforma del segle XII (1).

Les pintures ara descobertes cobrien totalment la volta i murs de la capella absidial central, els paraments de l'arc triomfal i part dels seus murs de la nau central. Fins que, acabat el transport de les pintures, puguin aquestes ésser estudiades completament netes, és difícil donar amb tota precisió els temes iconogràfics. Solament podem dir que el tester pla del fons de la capella absidial, mostra un gran sitial rodejat pels vells de l'apocalipsi. Al centre de la volta, que és en arc de ferradura, es troba el pantocràtor dintre la mandorla, rodejat dels quatre símbols dels evangelistes. Al seu costat, dues amples zones amb representacions diverses, entre les quals queden ben clars uns grups de querubins i una sèrie de personatges asseguts darrera una taula parada. L'arrambador de tota la capella està decorat amb temes circulars i penja d'un fris de meandres. El parament interior de l'arc triomfal té un tema vegetal simple: en el seu sofit, la mà beneïnt i unes figures, i el parament exterior el bust d'un personatge alat situat al centre d'un fris que presenta intercalats meandres i testes humanes, el sacrifici d'Isaac i dues escenes de la llegenda de Sant Quirze

(1) J. Gudiol: *Els Primitius*, vol. I.—Folch i Torras: *Museo de la Ciudadela. Catálogo de la Sección de Arte Románico*.—Ch. Post: *History of Spanish Painting*.

i Santa Julita. A més, es troben restes de pintura als murs primitius de la nau; temes ornamentals, al de la dreta; un crucifix al de la nau central, franges linials que segueixen la corba dels arcs de ferradura, i un fris amb testes i meandres seguint la part alta de la nau central.

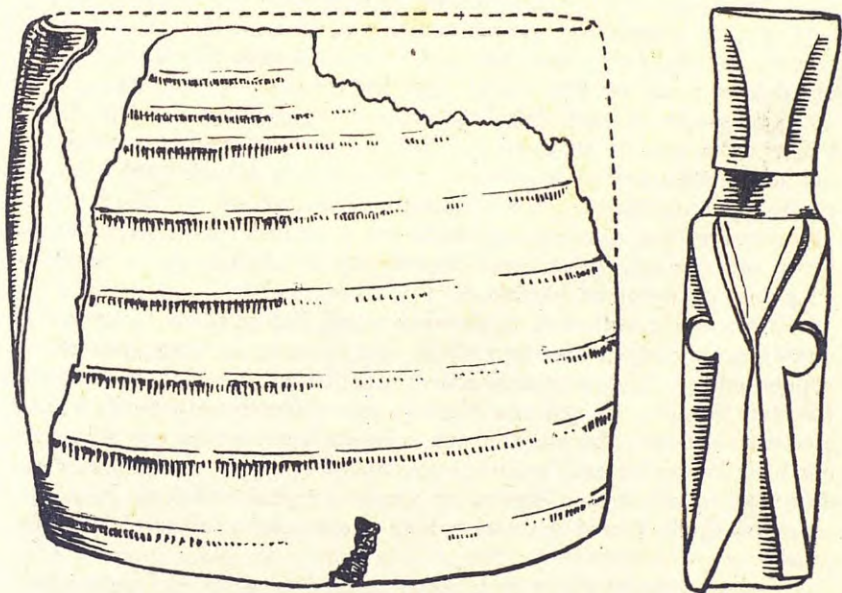
Una vegada arrencades les pintures del tester foren trobats altres temes pintats al fresc sobre una capa inferior d'arrebossats. El del costat esquerre de la finestra central és un cavaller que porta un ocell a l'espatlla, encerclat per un fris d'estilització vegetal, formant un medalló amb quatre apèndixs trapezoidals disposats com els braços d'una creu. A sota, dos personatges orants, a línia seca, i a sobre, el perfil d'uns peus. Al costat dret de la finestra aparegué un cercle simètric a l'anterior, incluint un personatge barbut, amb la boca oberta, posat de front amb els braços estesos i vestit d'una túnica llisa que li arriba fins als peus. A sobre, un gran ocell posat de potes sobre el marc del cercle. Sota el crucifix nu, pintat al mur de la nau central, aparegué una altra pintura amb la figura d'un altre crucifix vestint túnica, segons els tipus iconogràfics de les Majestats. El colorit i tècnica d'aquest darrer, són iguals amb els de les pintures de la capa inferior de la capella major.

Les pintures de la capa superior, són a tot color i pertanyen indubtablement al mateix cicle que les que es troben al Museu d'Art de Catalunya. Les inferiors són de tipus molt rudimentari, fetes en negre i vermell sobre la capa d'arrebossat, irregularment allisada, que fou aplicat directament sobre la paret rústega.

No existeixen gaires elements de comparació per a fitxar cronològicament el període de les pintures de la capa inferior, però el cas més emparentat que podem trobar a Catalunya és a Terrassa. Efectivament, l'importantíssim edifici pre-romànic de Sant Miquel conserva una decoració absidial feta a ratlla seca en negre i vermell que, malgrat la diferència de temes, pot ésser perfectament relacionada amb la de la capa inferior de Pedret. A més, el tema vegetal que apareix en aquesta, és corrent en els més antics manuscrits de la sèrie ripollesa, on apareix sempre amb els mateixos colors amb què el trobem aquí. Per tant, com a primera impressió podem establir que les pintures de la capa inferior de Pedret, són del temps de la construcció de la part més antiga de l'edifici actual, o sigui de la primera meitat del segle x. Es molt probable que quan sigui possible estudiar detingudament aquest cas i es puguin establir comparacions amb les pintures, amagades encara sota d'altres de més modernes de l'església de Santa Maria de Terrassa, veïna de l'esmentada de Sant Miquel, llavors podrem començar a parlar amb un cert fonament de la pintura del primer període romànic a Catalunya.

Ens trobem, doncs, amb una pintura contemporània a l'edifici mossàrab, coberta més tard per un arrebossat que, a la vegada, es decorà amb múltiples composicions. Tenim, a més, la certesa que les pintures de la capa superior són anteriors a la reforma radical que

sofrí l'església durant el segon període romànic, car les construccions que sostenen la volta central passen per sobre la pintura. Hem pogut també constatar un detall de gran interès; bona part de la decoració mural presenta evidents els senyals d'incendi. Comptant amb un detingut anàlisi de l'estat actual de Pedret, podem, amb una certa seguretat, restablir l'estructura primitiva i les transformacions sofertes.

Capsea de fusta i ampolla de vidre, obres del segle X, trobades dintre la taula d'altar de Pedret.

El lloc (Pedredo), ve citat en una escriptura de l'any 893 (1). El temple, que ja existia en aquella data, era de tres naus amb capella central de planta trapezoidal i dos absidiols laterals de planta ultra semicircular, amb la curvatura interior igual a l'exterior. El pas dels tres absis a les naus, era mitjançant arcs de ferradura, amb les puntes poc volades en l'arc central i molt exagerades als laterals, les quals esdevenien impostes recolzades sobre columnes cilíndriques. D'aquestes columnes, que eren fins ara hipotètiques, hem descobert, encara *in situ*, els basaments de les de l'absis de l'esquerra. La coberta de l'absis central, és amb volta de canó seguit amb secció en arc de ferradura; la dels absis laterals, amb volta esfèrica aplanada.

La nau central que seria coberta amb teulada sobre encaballades de fusta, estava separada de la nau esquerra per un mur gruixut perforat per dues obertures en arc de ferradura, la primera situada ran del tester. Es impossible precisar amb tota seguretat la forma exacta

(1) J. Puig i Cadafalch: Ob. cit., pàg. 369, vol. I.

de la nau del costat dret sense fer-hi excavacions. En l'actualitat es conserva quasi íntegre el mur que la separava de la nau central, perforat també, per dos arcs de ferradura (molt mutilats), el primer dels quals igual i simètric al del mur oposat; el segon, no és simètric al corresponent de l'altre mur. Si és que existí aquesta nau, cosa molt probable, solament en resta una part que actualment ha esdevingut una capella lateral. De totes maneres la desviació de l'eix dels dos arcs segons i la situació del portal actual, que coincideix amb un d'ells, permet insinuar la hipòtesi que ni els elements de la planta, ni la situació de l'entrada, no han variat amb les reformes posteriors.

La troballa, *in situ*, dels basaments de les columnes del portal de l'absis de la nau esquerra, no deixa lloc a dubtes respecte l'establiment del seu nivell primitiu que és un metre més alt del que tenien la nau central i el portal d'entrada. Aquest fet, que obliga a creure que la nau esquerra era com una mena de cor o recinte especial diferenciat de la nau central, realça, en certa manera, la hipòtesi de la asimetria en planta de les naus laterals.

El tester i costat dret de l'absis central, l'absidiol de la dreta i el mur davanter, tenen finestres d'una sola esqueixada, corresponents al primer edifici. L'absis lateral esquerre i el mur exterior de la dreta, finestres de doble esqueixada afegides en reformes posteriors. A més, al centre del mur davanter, a uns seixanta centímetres per sobre del nivell de la nau central, apareix cegada una obertura en arc de ferradura que resulta massa estreta per ésser al portal principal. Era, potser, un portalet d'unió entre el temple i una cambra adossada a la façana.

L'actual coberta de la nau esquerra, és una volta inclinada gairebé plana, feta de morter i lloses. Es possible que aquesta volta fos part integrant del primitiu edifici, però això no és segur. Creiem que, degut que queda molt mal lligada amb el mur de la nau central, és part d'una reforma feta a començos del segle XII, reforma que modificà la volta de l'absis esquerre, obrí la finestra de doble esqueixada i construí la portalada actual decorada amb capitells i àbacs escultrats.

Es evident que aquestes modificacions de l'absis esquerre i, per tant, de la volta de la nau corresponent, ja existien quan la totalitat o quasi totalitat dels murs del temple foren decorats amb pintures al fresc. Aquesta decoració (és la que hem anomenat capa superior), creiem que pot ésser datada dintre el primer quart del segle XII. Si bé l'arcaisme de la indumentària dels personatges representats pot donar lloc a confusions cronològiques, la tècnica i l'estil no deixen lloc a molts dubtes respecte a la data. El seu estil es lliga de tal manera amb el de les pintures de Sant Pere del Bungal i Esterri d'Aneu, que cal pensar en dues etapes d'un mateix grup de pintors. A més, cal remarcar el fris pintat sobre l'àbac d'un dels absis laterals, el qual és exactament igual al que en el relleu decora l'àbac del portal d'entrada.

Seguint amb ordre cronològic el procés de les transformacions de l'església de Pedret, ens trobem, com ja hem vist, amb un incendi que ocorregué quan ja existien les pintures que acabem d'esmentar. En aquest incendi possiblement es destruï l'estructura en fusta de la coberta de la nau central. La reconstrucció fou feta cobrint la nau amb voltes de canó apuntat; però per assegurar la seva estabilitat i per a simplificar la construcció, es tapiaren els arcs del mur esquerre i la volta s'assegué sobre dos nous murs construïts, i interiorment es folrà els murs de la nau central.

Resumit, tenim:

Primer període (primera meitat del segle x). — Una església de tres naus amb cobertes de fusteria; tres absis coberts amb volta; arcs de ferradura i finestres d'una sola esqueixada. Decoració mural al fons de la capella central i Majestat pintada a la nau.

Segon període (vers 1120). — Fou construïda la volta de la nau esquerra i es modificà la volta i finestra de l'absis corresponent. Acabada aquesta reforma, l'església fou decorada totalment amb pintures al fresc i s'hi adossà la portalada actual.

Tercer període (vers 1150). — Ocorregué un incendi que destruï la coberta de fusta. L'estructura es reformà totalment, s'estrenyí la nau central i es cobrí amb volta de canó apuntat.

Cal afegir, com a colofó d'aquestes notes, que en desfer la banqueta-suport de la taula de l'altar, construcció feta segurament durant el segle XVII, es trobà el reconditori de les relíquies de construcció de la primitiva església, integrat per una capseta cilíndrica de fusta tornejada i una ampolla de vidre verd. Aquest interessantíssim exemplar de vidrieria, corrobora la data atribuïda a la primera construcció, car és una ampolla de fabricació aràbiga, de parets gruixudes, amb traços gravats a la mola, de tipus molt corrent i perfectament classificable com a obra del segle x.

JOSEP GUDIOL

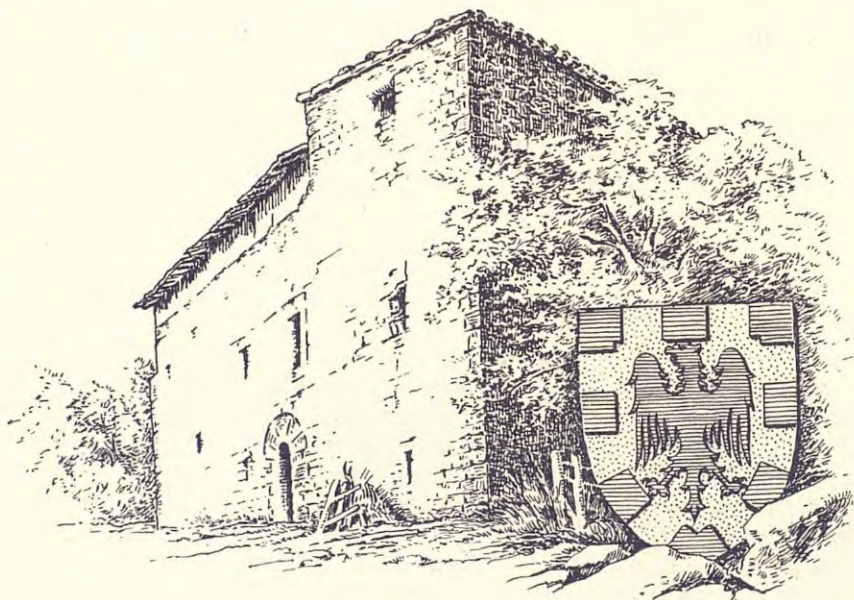
FIGURES DE RETAULE

RICARDA I QUIXILA

DE la llarga sèrie de documents aplegats per l'arquebisbe de París, Pere de Marca, sens dubte el que serva més la sentor del passat és l'acta de consagració del primitiu i desaparegut temple de Sant Benet de Bages. Hom reviu la cerimònia en la seva descripció minuciosa.

La figura del vescomte Vudaldus, acompanyat de lluit estol de dames i cavallers de les ciutats de Vic i Manresa, destaca en primer

terme; seguidament, les de Frugífer, Vuisadum i Pere, bisbes d'Ausona, Urgell i Barcelona, respectivament, prenen alt relleu en la contrallum dels altars cobricelats de llànties amb esplèndides salvelles de vidres multicolors i envoltats d'alts canalobres amb cargolats brandonells; damunt de l'altar major o central es llueix un ric bancal amb representacions místiques, rematat per una alta creu de dos taulers, des d'on presideix la litúrgia la imatge de Crist, clavat amb quatre

ESTADA MEDIEVAL DELS CAVALLERS DEL COLL

Divisa d'aquesta família: d'or, una àliga d'azur, ales abaixades, bordura composta de vuit peces també d'azur. (De la sepultura de Berenguer del Coll, mort el 1334. Església de Sant Andreu del Coll.)

claus, habillat amb folgada túnica lleugerament ajustada per entrellaçat cingol, i amb els esguards molt oberts com encisat en contemplar aquella multitud vinguda de diversos i llunyans indrets, els rostres encuriosits de la qual a penes si illumina la tènue claror que es desprèn dels gobells que adornen les daurades corones de llum.

En els suports de les ares resten preparats els "sepulcres" o petits clots on, una volta ungits, es dipositaran les relíquies dins unes bosses amb encens. Alegre tritlleig de campanes anuncia la processó que lentament va desfilant a través de les naus del temple triabsidal. Obren la comitiva colles de clergues i laics, dones amb ciris i presentalles, freres i sacerdots cantant lloances i a continuació els fills dels fundadors Isarn, Quixila i Aigo, aquesta acompanyada de la seva filla Filmera, amb el seu hàbit d'abadessa, dos preveres portadors d'una rica

arqueta amb les relíquies i, tancant el seguici, els bisbes i rics homes i cavallers. L'orgue, novetat suara introduïda, difundeix els seus sons enllà de l'atri on reposen en rústecs sarcòfags de pedra les despulles de Salla i de Ricarda, nobles fundadors del cenobi, traspassats abans de veure enllestida llur obra. Un sol fill, Guifré, que per la seva dissort jau emmalaltit, manca a l'aplec.

Acabada la cerimònia de la consagració oficien els tres bisbes, i en acabar comença la segona part de la festa amb la dotació del temple i del monestir, i es fan les preguntes de ritual respecte al destí de l'asceteri i els béns i possessions amb què podran sostenir-se els monjos que en ell servirán. S'inicia l'interrogatori per Isarn i en citar la llarga llista de donacions dels seus pares parla d'unes terres de meravella, amb grans boscúries, masos i pasturatges, ofrena de la seva mare Ricarda a llaor de la Santa Trinitat i de Sant Benet, de Sant Pere, clavari celestial, i de l'apòstol Sant Andreu, totes elles situades en territori del comtat de Besalú, en la xamosa vall de Bas (1). Aigo ofereix cent sous, una estola i un maniple. Isarn, com a donatiu propi, un missal, un gerro i rentamans i també una imatge. L'abadessa Filmera, una alba. Un tal Mascaró, dos còdexs, un leccionari i un calze. I així van seguint més i més donacions, cloent l'acte amb la signatura de "l'acta de consagració i dotació", que porta la data del primer de desembre de l'any de gràcia 972 de l'Encarnació (2).

En conèixer aquest document vaig sentir el desig de trobar els familiars de madona Ricarda entre les antigues famílies olotines. Quixila —segons l'acta citada— era vídua i "matrona molt religiosa".

Església de Sant Andreu del Coll. (Estat actual)

(1) Aquestes terres foren llegades en testament, l'any 922, a Ricarda pel seu primer espós Elienardi, el qual les posseïa per *approsione*, en virtut del decret de Carlemany, del 812, refermat per Lluís "el Piadós", el 815, i per Carles "el Calb", el 844. Donades per Ricarda al monestir de Sant Benet de Bages, l'any 960, Miró II de Besalú s'apoderà de l'alou Presas allegant que pertanyia al patrimoni comtal. Citat a judici per l'abat de Bages, evacua totes les terres ocupades, reconeixent la legalitat de la donació de Ricarda, el primer de gener del 971. (Arxiu de "Can Guitart", de Manresa. Documentació provinent de Sant Benet de Bages. Dades facilitades pel meu bon amic i arquitecte meritíssim senyor Josep Danés).

(2) *Marca Hispànica*, apèndix CXII, cols. 896-900.

Aquest qualificatiu no és de creure que li fos aplicat graciosament. Amb posteritat a la consagració de Sant Benet de Bages, trobo una Quixila, senyora de *villare Aliario* (1), junt amb el seu espòs Emeli, fent edificar l'església de Sant Andreu del Coll, que passà a consagrar el bisbe de Girona, Odó, el dia 26 de novembre del 995, i s'estengué l'acta el 7 de març de l'any següent (2). Aquesta Quixila no serà la religiosa filla de Salla i Ricarda, a la qual deuria pertocar part dels béns de la seva mare, radicats, com sabem, a la comarca d'Olot? En contreure segones noces amb Emeli, senyor de les vil·les de Batet i Begudà, seguint la pietosa tradició dels seus pares, deuria cobejar l'alt honor d'ésser fundadora.

En l'acta de consagració de Sant Andreu del Coll consta que acompanyaven en la cerimònia als citats Emeli i Quixila els seus fills Ramon, Duran i Dagobert. Les senyories dominicals que hem dit que posseïa Emeli, resten comprovades per les donacions que va fer el seu fill Duran, com ja veurem, i per la donació que el propi Emeli féu a l'església de Sant Esteve Màrtir, Sant Miquel Arcàngel i Sant Joan Baptista de la vall de Bianya (avui Sant Joan les Fonts) d'una peça de terra a Batet, segons acta de consagració de 8 de gener de l'any 958. En aquesta acta consta també que el citat Emeli, junt amb Wisandus, levita i un dels reedificadors del temple, i Wandalgaudes, almoiners del difunt Vingilane, donen a l'esmentada església mitja mojada de vinya al lloc de Cabriolé, a Bianya (3). L'acta de Sant Benet de Bages cita també, segons hem vist, entre els benefactors del monestir a Mascaró. No serà aquest un dels rics hisendats olotins, tal vegada parent de Ricarda? Dic això perquè a la consagració de Sant Joan les Fonts assisteix també un Mascaró que, junt amb Oriol i Saborit, ofrenen a la dita església dos mojades i mitja de vinya al lloc anomenat "Solà", afrontades a llevant amb terres dels donadors.

Després d'Emeli i Quixila, el senyor Monsalvatge dóna com a possessor del *villare Aliario* a un tal Sunyer, el qual, el 18 de febrer del 1028, ven a Isarn i a la seva muller Adela tot el que posseïa *in villa Aliario*, amb les seves cases, horts, terres de conreu i ermes, arbres, etcètera, pel preu d'onze mancosos, passant Isarn —segons el propi autor— a continuar la llista dels senyors del Coll (4). Al meu entendre, el senyor Monsalvatge no va interpretar prou bé el document, car en Sunyer ven "tot el que posseïa" en dit vilar, que podria reduir-se

(1) Pau Aebischer, en *Etudes de toponymie catalane* li dóna el nom de *villare Aliano*, per trobar-se així escrit en un document del monestir de Santa Maria de la Grassa, de l'any 858. Jo he trobat que el 953 se li dóna el nom de *Aliario* (Arx. Cor. Aragó, trasllat en un llibre del monestir de Camprodon, en l'arxiu del qual es conservava el pergami original amb la nota D. 81), i el 977 el de *Aligano* (*Marca Hispànica*, apèndix CXXI, col. 912).

(2) Jaume Villanueva: *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. XIII, pàg. 85.—F. Monsalvatge: *Ridaura y su monasterio de Santa María*, apèndix XIII, pàgs. 214 i 215.

(3) Document que existia a l'arxiu de Sant Pere de Roda, publicat per Jaume Villanueva: *Viaje literario*, ja citat, vol. XIII, apèndix XVII, pàgs. 249 i 250.

(4) F. Monsalvatge: *Los castillos del condado de Besalú*, pàg. 23, i *Colección Diplomática del condado de Besalú*, vol. XI, pàg. 292. En la major part dels altres documents apareix citat com a vilar, denominació pròpia, per haver estat en els seus orígens una dependència de la villa *Ridazari* (Ridaura).

ESGLÉSIA DE PEDRET
ARC DE FERRADURA DE LA NAU CENTRAL DEL SEGLE X

Cls. A. D. A. G.

TESTER DE LA CAPELLA CENTRAL
AMB LA SUPERPOSICIÓ DE PINTURES DELS SEGLES X I XII

ESGLÉSIA DE PEDRET. PINTURES MURALS APAREGUDES EN DESFER UNA PARET DEL SEGLE XII

Ols. A. D. A. C.

al domini útil d'unes terres, masos, etc., mai al domini directe que va continuar posseint Duran, nebot d'Isarn. Comprova això que diem el testament atorgat pel propi Duran el 18 de març del 1034 en el qual disposa del *villare Aliario* i d'altres alous de la seva mare, la terça part dels quals deixa al convent on viurà la seva esposa Senanda i, morta ella, passarà al seu fill Bremond. En aquest testament Duran deixa les rendes de l'església de Batet al monestir de Sant Pere de Besalú; les de l'església de Begudà, alous, dècimes, primícies i ofrenes dels fidels al seu hereu, assenyalant les corresponents llegendes a les seves filles Doda, Elvira i Nèvia; els mobles del vilar, amb les vaixelles major i menor, seran per a l'esposa i el fill; les eugues i una somera amb el seu mulat, per a l'esposa, i el seu cavall negre per a Bremond (1).

Tot espigolant pel nostre diplomatarí crec haver trobat l'origen d'una de les més antigues i nobles famílies olotines, la dels cavallers del Coll, l'estada medieval dels quals, posterior als temps que acabem de recordar, és encara avui el monument més antic que els excursionistes poden visitar al termenal d'Olot, costa de "la Solana", monument força interessant que la fantasia popular va erigir en castell de belles llegendes.

FRANCESC CAULA

(Dibuixos de l'autor.)

REFRANYS GEOGRÀFICS

A Catalunya, com per tot arreu, hi ha gran nombre de dites tòpiques que constitueixen una important branca de la paremiologia i també un interessant aspecte de la càustica popular. Poques són les poblacions de les quals el refrany no digui una cosa o altra, sovint punyent i desagradosa, si bé sempre posseïda de singular gràcia. Tan interessant com la mateixa parèmia, és saber el fet, o circumstància real o tradicional que ha donat tema i argument a la dita. Una bona part de les dites són balderes d'explicació, puix que aquesta ja es troba en el text de la mateixa parèmia. Força n'hi ha, però, que la seva penetració i el seu per què constitueixen un veritable enigma. A continuació n'apuntem unes quantes de les que ens ha estat possible recollir en les nostres recerques. A qui interessi conèixer dites tòpiques, pot consultar el nostre llibre "Geografia Popular", que es troba a la Biblioteca del CENTRE, i en el qual en trobarà uns quants centenars

(1) Arxiu de Sant Pere de Besalú. Document publicat per Monsalvatge, *Colección Diplomática del condado de Besalú*, vol. XII, pàgs. 14 a 16.

AGULLANA. — *A Agullana, carden llana*: Hom diu que els agullanencs s'havien distingit com a paraires, car agavellaven tota la llana del Pirineu, la cardaven i la preparaven per a ésser teixida. Ells foren els inventors de la primera carda feta amb una certa mena d'agulles, troballa que donà nom a la població i origen a les agulles del seu escut. Més ençà s'enginyaren i substituïren les primitives agulles per escardots i van fer unes cardes amb les seves punxes i arestes; d'aquest vegetal s'han format els termes «carda» i «cardar».

ALBANYÀ. — *El diable d'Albanyà i el Sant Crist de Fontfreda són germans*. El diable del peu de la imatge de Sant Miquel de l'església d'Albanyà i la imatge del Sant Crist de Fontfreda foren fets d'una mateixa soca de cirerer i de la fusta que va sobrar en feren una bujola. Conten que la gent vella de Fontfreda, quan anaven a adorar el Sant Crist, li resaven la següent oració:

Ai, Senyor, qui us ha vist i qui us veu;
era viu i ara sou mort;
vau néixer dintre el nostre hort;
en sou parent i germà
del dimoni d'Albanyà
i també de la bujola
de l'hostal de la Ramona.

ALBI. — *A l'Albi, Cargols*: Conten que un bell matí va comparèixer el cim del campanar tot argentat i intensament brillant als raigs del sol. El veïnat cregué que era degut a un miracle que el cim del campanar s'havia tornat d'argent i tot el consell municipal va pujar al cim per tal de veure com podrien aprofitar-se del prodigi. Un cop a dalt van veure que els fils d'argent no eren altra cosa que el rastre d'un cargol que amb la claror del sol prenia un to argentat.

ALFORJA. — *A l'Alforja, Matacristos*. Un any, per les festes els d'Alforja volien estrenar un Sant Crist i van enviar una comissió a casa d'un famós escultor de Reus a encarregar-li la imatge. Quan eren ja en camí de tornada al seu poble, els aconseguí l'escultor per tal de preguntar-los com volien la imatge, si en l'agonia o ja mort. Els comissionats no van saber què contestar, i digueren a l'escultor que els la fes en l'agonia, puix que si els del poble volien el Crist mort, cosa que ells no sabien, ja el matarien i així el tindrien a gust, mentre que en cas contrari no hi hauria manera d'arranjar-ho.

ANDORRA. — *D'Andorra la Vall, o de tots o de cap*: S'aplica a les coses de les quals són molts els que es creuen propietaris, i que sovint resulta que no són de cap dels que les volen.

Recorda les grans qüestions hagudes en el segle xv per la possessió de la Vall d'Andorra, damunt de la qual es creien tenir dret el

comte de Foix, el rei de França i el bisbe de la Seu d'Urgell, litigi que dura molt de temps i que acabà per deixar independent la menuda vall, si bé sota el patronatge del rei de França i del bisbe de la Seu.

ANDORRA. — *Venir de la Vall d'Andorra*: S'aplica quan hom fa el desentès i l'indiferent, quan es fa l'orni i no s'està assabentat de les coses més conegudes o sabudes.

Respon al caràcter propi i especialíssim dels andorrans, reservats i cautelosos en grau exagerat, sobretot quan parlen amb algun estranger dins la seva Vall i també a fora d'ella. Llur especial situació política, que sense deixar d'ésser independent és mig depenent de França i d'Espanya, els dona una manera d'ésser tota especial que els fa mesurats i esquerps a tota expansió. La por de comprometre's i de comprometre llur país si parlen expansivament davant d'un foraster els fa abstenir d'emetre no ja una opinió, sinó fins i tot de parlar, a fi de no dir allò que han de callar.

Aquesta especial idiosincràsia dels andorrans, advertida pel viatger menys observador, és una de les coses que més criden l'atenció en visitar la Vall, on mai no sereu preguntat de qui sou, on aneu, d'on veniu, què cerqueu, ni cap altra cosa que se us refereixi.

Es molt corrent també *fer l'andorrà*, variant anàleg al que estudiem.

ANGLESOLA, PALAU D'. — *Al Palau d'Anglesola, Cagasselles*: Tenien els femers davant de les cases i en passar pel carrer hom sentia molta fortor de fems, i no podia excusar-se de trepitjar-ne.

ARAN. — *Venir de la Vall d'Aran*: Participa un xic del sentit de l'anterior, si bé també és aplicat en cas d'ignorància i de sorpresa de les coses conegudes i vulgars.

Té origen en la gran diferència de costums i de llenguatge existent entre aquesta vall pirinenca i la resta de Catalunya. Els aranesos són més a prop dels costums i manera de fer dels gascons que dels catalans, per la qual circumstància no és estrany que es sorprenguin i meravellin de moltes coses que entre nosaltres són vulgars. Altra-ment, per efecte de concessions especials, gaudien de drets i furs que no tenien altres contrades catalanes, i que en voler-los fer prevaler i valer resultaven un contrast que els feia encara més diferents dels altres catalans.

Segons la tradició, en certa ocasió un rei que es trobava necessitat de diners, tractà de vendre a França la Vall d'Aran. Els aranesos es dolgueren del canvi de senyor, i joves i vells decidiren vendre's totes les seves joies i reunir la quantitat que el monarca necessitava per tal d'oferir-la-hi i evitar ésser venuts. El rei, en agraïment, els féu franc l'ús del paper sellat.

ARBECA. — *Prou n'hi ha de béns a Arbeca, però són del duc*: Aquest refrany es refereix al duc de Cardona, senyor d'Arbeca, on tenia el més ric dels seus castells, avui completament enrunat, i de les ruïnes del qual s'ha tret pedra per a construir gairebé totes les cases que d'una cinquantena d'anys ençà s'han fet pels pobles de la rodalia.

La veu popular explica que el gran castell tenia tres-centes seixanta-cinc finestres, totes daurades, sense comptar les que, en nombre encara més crescut, no ho eren. Les daurades totes donaven a les quatre grans façanes del castell; cada una d'aquestes façanes corresponia a una de les quatre estacions i el duc i la seva cort vivien en les cambres de l'estació de l'any que li corresponia, i les cambres de cada façana estaven amoblades i condicionades per tal de gaudir-hi de tota comoditat, segons les conveniències de l'estació. Afegeix la tradició que el duc de Cardona restà tan meravellat d'aquest castell que un cop llest tallà les mans de l'arquitecte perquè no en pogués fer cap més de semblant. L'arquitecte li digué que mentre tingués llengua per a parlar es veia en cor de fer-ne un altre de millor encara, i el duc li féu tallar la llengua; i l'arquitecte afegí que mentre tingués ulls per a veure, es veia en cor de construir-ne un altre de superior encara, i el duc li féu treure els ulls. Aquesta llegenda cruel de l'arquitecte es troba ja en el món antic i es conta de totes les obres que han meravellat l'home: de les muralles de Babilònia, del colós de Rodas, del Temple de Venus, de la Giralda de Sevilla i del monestir de l'Escorial, entre altres.

ARBECA. — *Venir d'Arbeca*: Usat per a tractar algú de rústec i de poc coneixedor dels usos i costums de ciutat.

Arbeca ha tingut sempre fama per l'organització de grans còssos; en totes les festes populars les curses ocupen un lloc molt principal. Això ha fet que a Arbeca sempre hi hagi hagut grans corredors, els quals es disputaven els premis de les curses més importants de les festes tradicionals. Quan Barcelona celebrà el centenari del descobriment d'Amèrica, l'any 1892, entre els festeigs d'aire popular hi figurà una cursa amb valuosos premis. Hi prengueren part gran nombre de corredors professionals vinguts de molts indrets i entre ells els d'Arbeca. Tothom vestia més o menys la indumentària pròpia dels esportius d'aquells temps, excepte els d'Arbeca que corrien amb calçotets llargs de temarell. La presència d'aquells rústecs corredors entremig d'aquell bé de Déu excità la curiositat i la gent preguntava humorísticament qui eren aquells pagesos i es féu la contesta general: *Han vingut, d'Arbeca*.

ARENYS. — *Els d'Arenys són batejats sota de l'escala*: Dictat invictiu per als arenyencs, als quals hom qualifica de parlar amb to de sapiència i amb aire sentenciós. La pica de batejar havia estat situada

sota l'escala de pujar al cor, lloc poc adient amb l'aire senyorívol i presumit atribuït als arenyencs i d'ací el refrany. Hom diu dels d'Arenys que, per fer més savi, dormen amb ulleres i parlen pausadament i amb els ulls tancats. També els qualifiquen de *setciències*, si bé, des de fa molt de temps, que només en tenen sis, perquè un dia que anaren a Calella, segons uns, en varen perdre una pel caní, i, segons d'altres, els calellencs els la prengueren.

ARGENTONA. — *A Argentona, Traginers que el treballar no els agrada*: Hom diu també moliners en lloc de traginers. Respon al vell sentit del nostre poble que només acceptava com a treball aquell ofici que produís i que al cap de la jornada podia presentar una quantitat de feina obrada. L'ofici de traginer era tingut com a feina de gandul, car tot el dia anaven de volta i seguien hostals i tavernes on jugaven, bevien i feien tertúlia amb amics i vianants i la seva vida es desenrotllava en una continua folga. I els moliners també es passaven el dia mirant com el molí treballava i sense fer res ells, segons parer popular.

ARGENTONA. — *A Argentona Repicatruges*: En ocasió d'haver d'anar a Argentona el senyor Bisbe de visita pastoral, per fer-li major honor enviaren un home al campanar amb l'encàrrec que així que veiés el cotxe bisbal donés avís per engegar les campanes al volt. El bon home veí un vehicle, que cregué que era la carrossa del senyor Bisbe i donà avís. Al moment voltaren les campanes i sortiren les autoritats a rebre la dignitat..., però resultà que era un carro ple de truges.

BAGUR. — *Pujar i baixar com les muntanyes de Bagur*: Aplicat a les coses inconsistentes que canvien i varien amb gran facilitat. Alludeix a les dunes de sorra que es formen a la platja de Bagur, l'alçària de les quals varia molt sovint segons les alteracions del vent.

BALAGUER. — *A Balaguer, Soldats de paper*: Balaguer és el primer poble de Catalunya que va alçar-se contra Felip V i el primer que s'oposà al seu pas. Els balaguerins es defensaren heroicament, però segons els lleidatans es van rendir massa aviat, i d'ací el refrany.

BALAGUER. — *Si vas a Balaguer, esmorzar primer, si hi tens de dinar, porta't el pa, i si hi tens de fer nit, porta't el llit*: Titlla els balaguerins d'inhospitalaris.

Conten que a Balaguer, quan un foraster va de visita i comprenen que ha de marxar abans de l'hora de dinar, el conviden amb molta d'insistència, perquè ja saben que no pot acceptar. Un dia, però, un foraster davant de tant de pregar-li que es quedés decidí quedar-se, i aleshores l'amo de la casa, veient-se atrapat, digué a la seva esposa:

—Fes-li una bona foguerada, que el foc és mitja vida—. I el pobre foraster es quedà sense dinar. Passat un temps el balaguerí anà al poble del foraster i visità el seu amic, el qual també el convidà; el balaguerí no es féu pregar, però el qui el convidava digué a la seva muller:

—Fes-li una foguera pel davant
i una altra pel darrera,
que és vida entera.

BLANES. — *A Blanes són flassaders, paguen el dot en flassades*: Les flassades catalanes havien gaudit de gran fama per tota la Mediterrània i arreu del món llatí, tant és així que en provençal es dona a la flassada el nom de *catalana*.

Durant molts anys, per les terres de cultura europea occidental, el millor present de nocces que hom podia fer a una núvia era una flassada catalana, i així com la gent d'armes quan algú venia a Catalunya li encarregava que li portés un espasa barcelonina per ésser considerades les millors del món en els temps medievals, les bones mestresses de casa sentien un gran goig de rebre com a present i com a record de Catalunya, una flassada.

Blanes és una de les poblacions que més s'havia distingit en la indústria flassadera.

BELLPUIG. — *Les Espasetes de Bellpuig*: Per un vell privilegi concedit pel duc de Cardona, els regidors de Bellpuig tenien dret a portar espasa. Aquesta distinció creien que els donava un poder gran. Un dia baixà pel riu una forta rubinada. Els regidors es cregueren amb prou força per a deturar-la. Anaren al peu del riu i, treient-se tots l'espasa, s'encararen amb la rubina i li digueren: —Rubina, en nom del rei, atura't

La rubinada fou aleshores més forta que mai, i en lloc d'aturar-se se'ls emportà riu avall.

CALAF. — *Semblar el mercat de Calaf*: Per a pintar el desordre, la desorganització, el desacord.

La ciutat de Calaf està situada en un planell excessivament fred. Tan fred és que un dia en què se celebrava un dels seus importants mercats, s'arribaren a gelar les paraules. Tothom parlava i ningú no sentia un mot. Tot esforç per a fer-se sentir era inútil. Ben entrat ja el matí, eixí una ullada de sol que desgelà les paraules, i, tot d'una, se sentiren totes les que havien pronunciat durant les cinc hores anteriors. El brogit i guirigall que va armar-se fou cosa grossa; ningú no entenia res, i tothom fugí eixordat enmig del major desordre i abandonà el mercat i els mercadatges.

BIBLIOGRAFIA

FRANCESC DE P. COLLDEFORNS. — *Les Parròquies Barcelonines en el segle XIX.* — I. Epoca Constitucionalista (1820-1824). — Amb un pròleg de Mn. Josep Sanabre. — Barcelona, 1936.

En la història social dels pobles de civilització europea, la parròquia, on les corporacions municipals encara no existien, exercí una funció aglutinadora dels homes i donà un sentit de comunitat a les col·lectivitats que naixien. Fou el raser espiritual i el lloc d'aplec dominical dels feligresos; l'home trobava un consol a les seves tribulacions, un esplanai a les seves joies junt amb una convivència social que lligava els individus i les famílies. Durant segles, la vida parroquial, en molts països fou la sola institució amb manifestacions democràtiques. A Catalunya, per exemple, de la majoria dels municipis actuals en trobaríem l'origen en una parròquia aïllada. A través dels segles i en consonància amb l'evolució de la vida social i econòmica les parròquies han estat l'element aglutinador que ha donat a les poblacions llur aspecte actual.

Aquest no és pas, però, el cas de Barcelona; el fet parroquial barceloní és més complex i, ara com ara, difícil de discernir. La nostra ciutat ens apareix en plena Edat mitjana amb set parròquies. Dins el circuit romà n'hi havia quatre, de les quals tres (Sant Cugat, Sant Jaume i Sant Miquel) tenien una demarcació limitadíssima; en canvi, les altres tres situades dins el circuit del temps de Jaume I (el Pi, Santa Maria i Sant Pere) s'estenien fins a Sants, Gràcia i Sant Martí. En el primer quart del segle XIX amb el creixement demogràfic i urbà aque-

ficients i impròpies. Demés, com si-guï que el sistema electoral, restringit establert el 1820, es feia a base de les parròquies, és a dir, que aquestes constituïen els districtes electorals de la ciutat, resultava molt reduït el nombre de compromissaris que es podien treure, per la qual cosa el primer Ajuntament Constitucional es proposà la rectificació de les feligresies desmesurades o esquifides junt amb la creació d'altres de noves. A tal fi aprovà, el 1822, un projecte que fou presentat al Governador de la Mitra, el Dr. Pere Josep Avellà, defensor ferm de les prerrogatives i del tradicionalisme eclesiàstic, el qual obstaculitzà com pogué la implantació del projecte. Fou una pugna aferrissada entre la corporació municipal i l'administració bisbal, amb incidències curioses que el senyor Colldeforns ens aporta en el seu llibre a base de documents, dels arxius de l'Ajuntament i del Bisbat, publicats per primera vegada.

El projecte s'implantà, amb dificultats, a partir del primer de gener del 1823; però, fou anul·lat pel mateix Dr. Avellà, el 22 de gener del 1824 un cop restablert l'absolutisme ferrandí amb l'ajut de les tropes franceses d'Angulema. Amb tot, a la llarga, la realitat s'imposà i en el segon període constitucional, l'any 1835, es féu una reforma parroquial semblant a l'exposada.

Aquesta monografia que recensionem —la qual pel subtítol que porta ens fa esperar un estudi complet del tema al llarg del vuit-cents—, resulta una aportació ben documentada a la nostra història contemporània que està per fer i que cal que es faci.

PAU VILA

BIBLIOTECA

VOLUMS INGRESSATS DARRERAMENT

PER COMPRA

- CAULA, FRANCESC. — *El règim senyorial a Olot*. — Il·lustracions del mateix autor. — Olot. La Tradició Catalana. 1935, 133 pp.
- FANCK, ARNOLD. — *Das Bilderbuch des Skiläufers*, 284 kinematografische Bilder. — Hamburg, Gebrüder Enoch. 1932, 128 pp.
- SEMIER I ARQUER, RAMON DE. — *Vall Ferrera. Pireneu català i Estudi sobre les característiques generals i les ascensions als pics de l'Alta Ribera*. — Barcelona. Club Muntanyenc Barcelonès. 1936, 52 pp. i un mapa.

PER CANVI

- PARLAMENT A LES CORTS CATALANES. — Text, introducció, notes i glossari, per Ricard Albert i Joan Gassiot. — Barcelona. — Els Nostres Clàssics. — 1928. — 307 pp.
- RAL I BANÚS, JOAQUIM. — *Resum d'Educació Física*. — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1936. — 162 pp.
- RIBER, LLORENÇ. — *Any Cristià*. — Barcelona. — Edit. Barcino. — Vol. I-II. — 1929-1930.
- ROVIRA I VIRGILI, A. — *La Constitució Interior de Catalunya*. — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1932. — 126 pp.
- RUBIÓ, NICOLAU M.^a — *El Litoral català en un conflicte Mediterrani*. — Barcelona. — (L'exemple de la segona guerra púnica). — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1933. — 51 pp.
- RUYRA, JOAQUIM. — *Molière i l'Escola dels Marits*. — Assaig crític sobre el teatre de Molière i traducció en vers de "L'Escola dels Marits". — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1933. — 118 pp.
- SALARICH, JOAQUÍN. — *Lo Castell*

- de Sabassona. Narració de costums de la Edat Mitjana*. — Vich. — R. Anglada. — 1879. — 30 pp.
- SERRA BALDÓ, A. — *Els Trobadors*. — Text provençal i versió catalana a cura de... — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1934. — 226 pp.
- TODI, JACOPONI. — *Lloances. Predics, Sàtires i Lletres*. — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1930. — 102 pp.
- TURRÓ, RAMON. — *La Disciplina Mental*. — Versió de Leandre Cervera. — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1933. — 68 pp.
- USATGES DE BARCELONA. *I commemoració de Pere Albert*. — A cura de Josep Rovira i Armengol. — Barcelona. — Edit. Barcino. — 1933. — 307 pp.

PER DONATIU

- Almanac de la Cooperació*. — Editat per la Federació de Cooperatives de Catalunya. — Barcelona. Editorial Cooperativa Popular. — 1937, 256 pp.
- AMADES, JOAN. — *Costums muntanyencs*. — Barcelona. Hostench. 1936, 13 pp. (de l'autor).
- BONANNI, P. FILIPPO. — *Catalogo degli Ordini Religiosi della Chiesa Militante*. — Roma. — Antonio de Roffi. — Vols. I-IV. — 1738-1742.
- CARRERAS CANDI, F. — *Estudis d'Investigació històrica i literària*. — Barcelona. — Il·lustració Catalana. — Vol. VIII.
- MASSÓ TORRENS, J. — *Bibliografies de J. Massó Torrents... per les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries*. — Barcelona. — Casa de Caritat. — 1934. — 47 pp. Escola de Bibliotecàries de la Generalitat de Catalunya).
- VIOLANT I SIMORA, R. — *Els enforaïres al Pallars Sobirà (Guixaires i Calciners)*. — Barcelona. — Imp. Comas. — 20 pp. — 1937 (de l'autor).